

A KORA KÖZÉPKORI PÁPASÁG ESZMETÖRTÉNETÉNEK EGYIK LEGFONTOSABB FORRÁSA: A CONSTANTINUSI ADOMÁNYLEVÉL

A *Donatio* (vagy *Constitutum*) *Constantini* I. (Nagy) Constantinus császár 315. március 30-án kelt levele I. (Szent) Szilveszter pápához. A forrás részletesen leírja a császár kigyógyulását a leprából (Szent Péter révén és a pápa közvetítésével), majd Szilveszter által történő megkeresztelését. A császár ezért adománylevelével őt és utódait az egész keresztény egyház feletti primátussal¹ ajándékozta meg, világi hatalomban részesítette Itáliában és a nyugati területeken, császári jelvényekkel látta el, átadta Rómát, illetve a lateráni palotáját is.

A levél a 15. századig megkérdőjelezhetetlen hitelnek örvendett, ekkor azonban a humanista Lorenzo Valla kimutatta, hogy hamisítvány. A kutatók a forrás keletkezési idejét a 750-es évek elejére, helyét a pápai udvarba teszik.

A munka – koholt voltából adódóan – nem valós okokat, motivációkat és eseményeket ír le, sokkal inkább tanúsítja a pápaság ideológiai fejlődésének hosszú folyamatát, annak a 8. század közepére kialakult állapotát. Azzal pedig, hogy ezen eszmeiséget visszavetíti a 4. századba, követeléseit igen régi és autentikus forrásra (az első keresztény császárra) vezeti vissza.

A levél több, már a keresztény vallás elismerésétől létező, s a forrás születésének időszakában csúcsosodó problémát próbál a pápaság érdekeinek megfelelően megválaszolni, lezárni. Ezek közül a legnagyobb horderejű probléma a pápa és a római/bizánci császár közti viszony: annak kérdése, van-e beleszólási joga az uralkodónak a hitelvi kérdésekbe, gyakorolhatja-e a klérus feletti ellenőrzési, ítélkezési és kinevezési jogkört. Másik lényeges pontja a római püspök szerepe és a keresztény világban betöltött primátusa. A szöveghez fűzött magyarázatot tehát messzebből kell indítanunk, hogy a 8. század közepére kialakult, s a *Donatiót* létrehozó helyzetet jobban megérthessük.

A császár és az egyház

Galerius császárnak (305–311)² uralkodása utolsó évében kiadott rendelete voltaképp már elismerte a kereszténységet, és bizonyos megszorításokkal engedélyezte annak gyakorlatát. A teljes körű vallásszabadságot és közjogi elismerést a 313-as milánói *edictum* mondta ki. Egyéb vonatkozásoktól most eltekintve a császári engedély fontos következménye lett az, hogy az uralkodó magát tekintette az egyház fejének is, fenntartotta azt a jogot, hogy az egyetemes zsinatokat ő hívja össze, az általános hitelvekről szóló határozatok alakulásába beleszóljon, beavatkozzon a klérus és az egyház ügyeibe, a püspökök és pátriárkák kinevezésébe.³

E *cezarpapizmus* a továbbiakban a császári hatalom alatt szorosabban ellenőrzött keleti területek egyházait maga alá gyűrte – a Nyugat azonban Róma vezetésével már a kezdetektől szembeszegült a császár beavatkozásaival.

Az ellentétek 313 után azonnal felszínre törtek. A kereszténység (ekkor döntően krisztológiai) vitáiba a császárok aktívan beavatkoztak, s döntésük, állásfoglalásuk sokszor perdöntővé vált. A niceai első egyetemes zsinat (325) is a császár hívására ült össze, hogy az *arianizmus* tanításairól tanácskozzon.⁴

A zsinat elutasította e tant, s elfogadta, hogy Jézus egylényegű az Atyával (*homoousziosz*), öröktől létezett, egyszerre isten és ember. A niceai végzés ezzel birodalmi hitvallás lett.

Az arianizmus ennek ellenére jelentősen elterjedt az orientális területeken már (a niceai hitvallástól uralkodása végén eltávolodó) I. Constantinus (306–337) alatt, s mi több, fia: II. Constantius, a birodalom keleti felének uralkodója (337–350) is e tan mellé állt. Amikor pedig a teljes *imperium* ura lett (350–361), kényszeríteni próbálta a nyugati területek egyházait, hogy a császári hitet fogadják el. A niceai végzések hívei, a nyugati püspökök (élükön a rómaival) viszont kijelentették, hogy a császár tévedett hitében, s nincs joga dogmatikai kérdésekbe beavatkozni. (Mintegy válaszként az uralkodó száműzte az akkori pápát és több püspököt.)

A kérdés lezárását I. (Nagy) Theodosius (379–395) trónra lépése és állásfoglalása jelentette. A 381-es konstantinápolyi egyetemes zsinaton megerősítették a niceai hitvallást, véglegesen megbélyegezték az arianizmust, s ekkor fogalmazták meg a Szentháromság istenségének tételét.⁵ Fontos Theodosius császársága abból a szempontból is, hogy uralma alatt, 394-ben lett a kereszténység birodalmi, állami vallás – ami a császári hatalom még erőteljesebb jogigényeit és beavatkozási törekvéseit is maga után vonta.

Hasonló uralkodói fellépések történtek a *nesztoriánus* tanok⁶, illetve a *monofizitizmus*⁷ megítélésében is. Ez utóbbi nézetet II. Theodosius császár (408–450) is elfogadta, s ezzel jelentősen hatott annak elterjedésre a keleti területeken (olyannyira, hogy végül Egyiptom a kopt egyházhoz csatlakozva megmaradt a monofizitizmus elfogadásában). A tant végül a khalkedóni egyetemes zsinat (451) bélyegezte meg, de ebben is nagy szerepet játszott a császár személye, mivel II. Theodosiust a niceai alapokon álló I. Marcianus (450–457) váltotta fel.

A fenti tanokban a Nyugat nem követte a császárok „szeszélyeit” – mindvégig elutasította azokat. Az arianizmus is csupán közvetve (a birodalom keleti felével kontaktusba került, majd átvándorolt népekkel: a vízi- és osztrogótokkal, valamint a vandálokkal) került nyugati területekre.

Látható, hogy a keresztény egyház keleti és nyugati fele már ekkor könnyen eltért számos dogmatikai kérdés megítélésében. E két régió ellentétéhez alapvető politikai, gazdasági, kulturális ellentétek is járultak – már jóval az *imperium* végleges kettéválása (395), illetve a Nyugat-Római Birodalom bukása (476) előtt. A Nyugat és Róma dogmatikai, liturgikus téren, az egyházi hierarchiáról és a császár szerepéről vallott felfogása miatt egyre inkább elkülönült Kelettől (nem függetlenül a császári hitbeavatkozásoktól és a konstantinápolyi pátriárka hangoztatott jogigényeitől), s mind élesebben vetette fel a keresztény világ feletti főség kérdését is. A szakítópontok tehát rögtön a kereszténység elismerése után felszínre törtek: láthatóan Kelet és Nyugat, a császár és a római püspök között.

Róma primátusa

285-ben Diocletianus császár (284–305) kettéosztotta a Római Birodalmat, s ez lett az alapja később az egyházon belüli joghatósági területek, Kelet és Nyugat elválasztásá-

nak is. A nyugati területeken egy kiemelkedő egyházi központ volt: Róma, míg keleten a vezetés kérdése a konstantinápolyi, az alexandriai és az antiochiai székek között vetődött fel. (Az ötödik pátriárkátus, Jeruzsálem már korábban elvesztette jelentőségét, miután a kereszténység végleg elvált a zsidó vallástól.) Közöttük az egyetemes keresztény egyház feletti primátusért Róma és Konstantinápoly vetélkedett, s próbált jogalapot teremteni saját főségének bizonyításához.

A gondolat, miszerint Róma a keresztény egyház feje, igen régi keletű, már a 2. századi egyházatyák felvetették, de az egész keresztény *corpus* feletti (nem csupán spirituális, hanem pl. ítélkezési és kinevezési) hatalom igénye nyomtatékosan a 4–5. században bontakozott ki. A gondolat első teoretikusa I. Damasus (366–384) és Siricius (384–399), továbbfejlesztője I. (Nagy) Leó (440–461) pápa volt. Elméletüket Máté evangéliumából (16, 18–19) vezették le. Ez az ún. *Péter-doktrína*, mely szerint a római püspökök primátusa Szent Péterre vezethető vissza, aki az apostolok fejedelmeként magától Krisztustól nyerte el annak jogát, hogy az egész keresztény egyház feje legyen (innen a 4. század végén kialakult, Rómát illető *apostolica sedes* kifejezés). A római püspökök Szent Péter utódai és vikáriusai (helytartói), Péter lelke bennük él tovább, és ugyanúgy előljárói a keresztény világ többi egyházának, s gyakorolnak felettük hatalmat, mint ahogyan Péter az apostolok felett. Róma és püspöke helyzetének megítélése tehát nem zsinati határozatoktól függ, hanem csakis abból a megbízásból eredeztethető, melyet Krisztus adott Szent Péternek.

A 382-es római zsinat elítélte a 381-es konstantinápolyi *concilium* határozatát, mely fontosságban közvetlenül Róma után helyezte Konstantinápolyt, azon az alapon, hogy e város az „új Róma”, a birodalom új fővárosa. Hasonlóan tiltakoztak a római püspökök a 451. évi khalkedóni egyetemes zsinat azon végzése ellen, mely Konstantinápolyt már Rómával egyenrangúnak ismerte el, s a pátriárka megkapta az egyházi ítélkezési jogot a keleti területek felett. Úgy vélték, nem lehet egyházi hierarchiát világi fontosság szerint megalkotni – Róma főségét és nagyságát Péter apostolfejedelem megbízása adja, valamint az, hogy a püspöki székhelyek közül egyedül Róma mondhatta el, hogy két apostol: Péter és Pál is ott szenvedett mártírhalált s kapott végső nyughelyet.

A vitáknak újabb lendületet adott Zenon császár (474–475, 476–491) 482-ben kiadott *Henoticonja* („Egységhit”), mely a monofizitáknak a keresztény egyházba való visszahódítása érdekében szembefordult a khalkedóni határozatokkal, ezenfelül kinyilatkoztatta, hogy a császár zsinatok nélkül is megfogalmazhat dogmákat, hitelveket. A rendelet azonban nem érte el célját: a monofiziták nem tértek vissza a keresztény egyház keretei közé, a római püspök pedig kiközösítette a hitvallás kidolgozóját, Akakiosz konstantinápolyi pátriárkát. Ezzel létrejött az ún. Akakiosz-féle *szkizma*, mely során a keresztény világ először szakadt nyíltan ketté. Az elkülönülés ugyan nem lett végleges (519-ig tartott), de mindenképpen jelzésértékű volt.⁸

A császár tanaira reagálva I. Gelasius pápa (492–496) fogalmazta meg a római püspök egyházi hatalmának és a császár világi hatalmának kettősségét, mely szerint a funkciókat meg kell osztani a két fél között, mert a császár nem lehet egy személyben pap és uralkodó, hiszen az utolsó ilyen Krisztus volt, s ő isteni (egyházi) és emberi (világi) lényegét mintegy szétosztotta a pápa és a császár között. Mivel a római püspök a klérus, a császár pedig a világiak vezetője, utóbbinak nincs joga hitelveket megfogalmazni, egyházi ügyekbe beavatkozni, feladata csupán az egyház védelme. „A császár az egyházon belül van, nem felette.” Nem véletlenül ekkortájt (az 5. század végén) született meg I. (Szent) Szilveszter pápa (314–335) legendája is, amelyben I. Constantinus,

az első keresztény császár már engedélyezi, hogy a római püspök legyen a papság feje az egész világon.

A pápák azt óhajtották, hogy a császár (ahelyett, hogy beleszól dogmatikai és egyházi ügyekbe) Itália és Róma védelmével törődjön. Az 5. század során e terület sokat szenvedett az átvonuló barbár népek (gótok, vandálok) támadásaitól. A Nyugat-Római Birodalom bukása az eredendően meglévő ellentéteket tovább feszítette, mert ámbár Itália nagy része Bizánc kezében maradt, a császárok (tényleges nyugati politikai erő híján) továbbra is inkább az egyház irányítását, semmint védelmét tekintették feladatuknak. S noha I. (Nagy) Justinianus császár (527–565) grandiózus birodalomgyesítő politikájának eredményeképpen hadvezére, Belizár legyőzte a vandálokat és az Itáliában lévő osztrogótokat, hamarosan, a koncepció bukása és a császár halála után megjelentek a longobárdok (568), s hódításuk eredményeként Bizánc kezében ekkorra már csak Szicília, Dél-Itália, illetve néhány város (pl. Róma, Ravenna, Genova) maradt.

Nyilvánvalóvá vált tehát, hogy a bizánci császár nem tudja ellátni a terület és a nyugati egyház védelmét, ám továbbra is beleszól annak ügyeibe, nem hajlandó Róma primátusát elismerni, a keleti egyházak pedig (bár bizonyos esetekben maguk is Rómához fordultak döntésért) a konstantinápolyi pátriárka vezetését és a császár akaratát fogadják el.

Ha úgy tetszik, Róma és a nyugati területek „magukra maradtak”, Keletről tényleges segítségre nem számíthattak. Rómának – mivel önmagát megvédeni nem volt képes – új protektort kellett találnia, egyúttal szorosabbra fűznie kapcsolatait a már keresztény (vagy még megtérítendő) nyugati területekkel, s ezzel spirituális-morális főségét még inkább érvényesítenie.

E munkát I. (Nagy) Gergely pápa (590–604) kezdte el: megerősítette a pápai adminisztrációt, összefogta a nyugati püspökségeket. Ő küldte el azokat a követeket is, akik elkezdték Anglia megtérítését, hogy azután onnan (illetve még korábban, a 6. század folyamán Írországból) a 7. századtól szerzetesek térítőmozgalma hatoljon be Nyugat-Európába, s nagy területeket krisztianizáljon. E folyamatban tehát I. Gergelynek és utódainak igen nagy szerepe volt. Szorosabbra fűzte a kötődést a nyugati területekkel, és a római püspököknek a 6. században kialakult azon joga is, hogy a főpapoknak *palliumot*⁹ küldtek. Róma spirituális fősége egyre nyilvánvalóbb lett nyugaton, ellenben a keleti egyházak továbbra is alávetették magukat a konstantinápolyi pátriárkának (akinek kiemelt szerepét immár az is biztosította, hogy a többi metropolitai szék arab fennhatóság alá került a 7. században, valamint, hogy a Bizánci Birodalom fővárosában székelt), s rajta keresztül a császárnak. A további távolodás egyik legékebb jele még abban is megfogható, hogy a 7–8. században keleten a latin nyelvet végleg felváltja a görög a közigazgatási és egyházi életben.

A 7. századot mindezek mellett végigkísérte egy újabb hitvita, a *monotheizmus* („egyakaratuság”) kérdése.¹⁰ I. Hérakleiosz császár (610–641) kötelezően előírta a tétel elfogadását, s ezzel szembekerült a nyugati klérussal, mely Krisztus kétakaratuságát ismerte el (*diötheizmus*). A hosszú ellentét végére a konstantinápolyi egyetemes zsinat (680–681) tett pontot, mely az utóbbi tan mellé állt – nem függetlenül a császár, IV. Konzstantinosz (668–685) állásfoglalásától.

A vihar elcsendesedése mégsem hozott kiegyezést a keleti és a nyugati területek között, mert a következő uralkodó, II. Jusztinianosz (685–695) a 691/92-es troulloszi zsinattal azt próbálta meg elfogadtatni, hogy az egész keresztény világban (így a nyugati területeken is) a bizánci egyházi szokásokat és szabályokat alkalmazzák. A kivitelezhe-

tetlen döntés – noha a keresztény világ egységesítését célzó lépésként is felfogható – még távolabb vitte a két régiót egymástól. A Nyugat ezt úgy értékelte, hogy eredendően eltérő régi szokásait, saját szabályrendszerét kezdi ki a császári törekvés. Az ideológiai csatározásokon túl a kérdés tehát jogi-politikai problémává is vált, s hamarosan a pápaság és a Nyugat elszakadási törekvéseihez vezetett.

Bizánc így mintegy egyszerre „hagyta cserben” azon nyugati egyházat, melyet birodalma szerves részének tekintett, melynek fejeként tetszelgett, s egyszersmind próbálta is azt a Bizánci Birodalomhoz „igazítani”. Mint láttuk, ezt már I. Justinianus katonai-politikai ereje sem tudta elérni, ám ez utóbbiról a 7. században nem is beszélhetünk: Bizánc ekkor önmaga létéért küzdött az avarokkal, szlávokkal, perzsákkal és arabokkal szemben (ez utóbbiak ekkor már Szicíliát is elfoglalták tőle). Ideológiai-dogmatikai eszközökkel pedig eddig sem és ezután sem lehetett kikezdeni a nyugati területek eredendően sajátos szokásait és „autonómiáját”. Emellett Róma támaszaiként ekkor már kezdtek felsorakozni a Bizánci Birodalomtól független, de a nyugati egyház elveit valló területek is. Ez igen lényeges abból a szempontból, hogy a nyugati egyháznak ezen, a birodalomban való „kint is – bent is” elhelyezkedése komoly lehetőséget adott Rómának a 8. században arra, hogy kiszakadjon a császárság kereteiből. Immáron csak egy erős politikai hatalomra volt szüksége, hogy e törekvését realizálhassa.

Új távlatok: Róma és a Frank Királyság

496 körül Klodvig (481–511) frank uralkodó felvette a keresztiséget, s ez igen lényeges momentummá vált a későbbiekben, mert így a nyugati területeken a frankok lettek az elsők a germánok közül, akik nem az ariánus, hanem a niceai tanokat fogadták el. Ezzel megjelent az a hatalom, amely majdan a nyugati egyház és Róma potenciális védelmezőjévé vált: a frank állam.

A legfontosabb, eddig vázolt ellentétek a fordulat időszakában, a 8. században is akut problémaként léteztek. Ekkor újfent II. Gergely pápa (715–731) fejtette ki III. Leó császárnak (717–741), hogy a keresztény vallás tanai nem a császárok, hanem a pápaság ügye, a császárnak nincs joga felügyelni az egyházakat, bíraskodni a klerikusok felett. Róma spirituális helyzete már megalapozott volt, nyilvánvaló tehát, hogy az egyháziak feletti ítélkezési és kinevezési jog egyedüli letéteményese is lenni kívánt.

Az ellentéteknek igazi fordulópontot végül a keleti területeken kitört képprombóló mozgalom (726–843) adott. III. Leó ugyanis elrendelte a szentek, majd Krisztus és Szűz Mária képeinek elpusztítását, s ez összekapcsolódott a keleti egyházak birtokainak szekularizációjával. Róma reagálása ekkor merőben új fordulatot vett. A 8. század első harmadáig (a viták ellenére is) Róma respektálta a császárt mint Itália és a birodalom szuverén urát. A vázolt eseménysorozatok viszont ekkorra már azt eredményezték, hogy II. Gergely¹¹ nem csupán elutasította a császár rendeletét, hanem azt a választ küldte, hogy ha a parancsot Rómában is megpróbálják érvényesíteni, akkor a város védelmére a nyugati uralkodókat hívja segítségül! Figyelembe véve a Bizánci Birodalom helyzetét és az Itália feletti uralom már-már illuzórikus voltát, a pápa bejelentése (és a mögötte rejlő tartalom) a császár itáliai hatalmának el nem ismeréseként volt értelmezhető, s arra figyelmeztetett, hogy a pápaváros (s vele a nyugati egyház) függetlennedni akar a birodalomtól.

A példaértékű jelzésre Leó meg is parancsolta a ravennai exarchának, itáliai helytar-

tójának, hogy vonuljon Róma ellen, ám ekkor a longobárdok (akik a 7. században váltak ariánusokból „niceai” keresztényekké) legyőzték seregét. Válaszul Leó dél-itáliai egyházi birtokokat kobzott el, az itáliai püspöki székeket kivette a pápa alól, s az azok feletti jogokat a konstantinápolyi pátriárka kezébe adta.

Róma új védelmezői azonban mégsem a longobárdok lettek, mivel hamarosan újra ellenséges politikát kezdtek folytatni: el akarták foglalni Szent Péter városát, hogy királyságuk egyházi központjává tegyék. Ez az a *punctum saliens*, amikor a pápaság a frankokhoz fordul, s ezzel új korszakot nyit a középkor történetében.

A pápaságnak (világi-katonai erő híján) mindig is szüksége volt egy védelmezőre. E segítséget az adott helyzetben Martell Károly utóda, Kis Pippin (741–768, király: 751-től) biztosította. A Frank Királyság akkor már keresztény terület volt, az egyházak Klodvigtól kezdődően nagy birtokokat kaptak, s a frank uralkodók tisztelettel tekintettek Rómára és a pápára, aktívan ápolták maguk is Szent Péter kultuszát.

Annak azonban, hogy Pippin ilyen értelemben is Róma felé fordult, s védelmezője lett, elsősorban mégsem vallási, hanem politikai okai voltak. Martell Károly *maior-domus*¹² (714–741) IV. Theuderich neustriai Meroving-uralkodó (721–737) halála után maga kormányozta tovább a területet. E tisztségben utóda, Kis Pippin érezte a felemás helyzetet, uralmának jogtalanságát, hiszen a Merovingok Istentől származó hatalmukat mindaddig legitim módon gyakorolták. Ezért az austrasiai¹³ területek trónjára engedte III. Childerichet (743–751). Nem sokkal később azonban Rómához fordult, hogy tényleges uralmát isteni-pápai hozzájárulással törvényesítse, királyi címre váltsa. A pápa, Zakariás¹⁴ (741–752), ebben a helyzetben – gondoljunk a longobárdoktól való félelemre, egy protektor igényére és a birodalomtól való függetlenedési törekvésre – kapott az új támogató, pártfogó után, és jogosnak nevezte a tényleges hatalmat kézben tartó Pippin uralmát. Pippin ezután le is tette trónjáról az utolsó Merovingot, a pápa követe, Bonifác pedig felkente és királlyá koronázta őt (751). Pippin és utódai így isteni felhatalmazást kaptak az uralkodásra Rómától – a pápaság ezzel a legfőbb morális hatalommá vált számukra.

Pippin hamarosan viszonzozhatta a pápa segítségét. Aistulf longobárd király ugyanis 752-ben elfoglalta Ravennát, s ez még nagyobb félelemmel töltötte el Rómát. II. István pápa (752–757) felkérte Pippint a beavatkozásra, sőt maga személyesen indult el a frank királyhoz, és 754-ben találkozott vele. Pippin megesküdött, hogy megszerzi Ravennát és visszaadja a pápának. Ezután a pápa újra felkente Pippint (valamint fiait) és a *patri-cius Romanorum* címet adta neki – ezzel az aktussal Pippin Róma és a nyugati egyház fő protektorává vált.

Pippin 756-ra végleg legyőzte a longobárdokat, és Ravennát (ami addig a császár tulajdonát képezte) a pápának adta. Ezzel egyúttal elutasította a császár követeit, és kifejezte, hogy a terület (az addig szintén bizánci tulajdonú római hercegséggel együtt) Szent Péteré, s így csak a pápát illetheti. E lépéssel Pippin megalapozta a Pápai Államot, amely most már területileg is tárgyiasult szervezet lett. Az itáliai részek elvételét a császár természetesen nem ismerte el – de értük tenni nem tudott. A politikai szakítás ezzel mintegy véglegessé vált Bizánc és Róma között, a pápai főváros és a nyugati egyház kitört a birodalmi keretből. A *romanus* kifejezésen a továbbiakban nem a birodalom alattvalóját, hanem azt a latin keresztényt értették, aki Rómát és a pápát fogadja el – nem a császárt, Bizáncot. Ezzel a pápaság önálló entitássá, Pippin pedig a pápa, a Pápai Állam és a nyugati egyház legfőbb védelmezőjévé vált, hiszen Róma védelme mindezeket jelentette.

A képrombolók mozgalmának folytatása nyilvánvalóvá tette, hogy a császár (aki im-

már csupán *imperator Graecorum*) nem hajlandó áthidalni az ellentéteket. Nyugati és keleti kereszténység, Bizánc és Róma, császár és pápa útjai tulajdonképpen már ekkor elváltak – a későbbiekben politikailag I. (Nagy) Károly (768–814, császár: 800-tól) császárságának Bizánc általi elismerése (813), vallási téren az 1054-es *szkizma* erre már csak a pecsétet ütötte rá.

Megállapíthatjuk azonban – természetesen anélkül, hogy kategorikusan egyenlőséget feltételeznénk –, hogy távlatokban a pápa egyfajta „bizánci császárt” kapott a frank királyok, majd a német-római császárok személyében: nem csupán védelmező keresztényeket, hanem egyben autonóm monarchákat is. A frank területeken kibontakozó magánegyházi szervezet, illetve az uralkodó isteni eredetűnek tekintett joga maga után vonta (újfent itt is) a püspökök és érsek kinevezését, egyházi törvények kiadását. Ahhoz természetesen idő kellett, hogy a megerősödött és stabil védelmezőre lelt pápaság újabb reformtörekvésekbe kezdjen – ám a korábbiaktól eltérően ezt a II. század második felében már mint önálló, független entitás tette meg.

A Donatio

A forrásait tekintve a felvázolt pápai ideológiai rendszerből, valamint az 5. századi Szilveszter-legendából táplálkozó *Donatio* keletkezésének helye – mint említettük – a pápai udvar volt, megírásának dátuma pedig a 750-es évek elejére tehető, mégpedig II. István utazása és Pipinnel való találkozására előttré, 752 körülre. Több jel mutat ugyanis arra, hogy Pippin a találkozón már a levél ismeretében vett részt, s elismerte tartalmát, valódiságát. Először: a pápát fogadva gyalogszerrel vezette annak lovát – úgy, ahogy a *Donatió*ban Constantinus teszi Szilveszternek. Másodsor: Pippin számára a longobárdoktól visszafoglalt területek már nem Bizáncot illették, hiszen világosan megtudta a *Donatió*ból, hogy e területet (Rómával egyetemben) már Nagy Constantinus a pápának és utódainak adományozta. Nem véletlenül kurziváltuk tehát fentebb a „visszaadja” kifejezést: Pippinnek (a *Donatio* ismeretében) ez természetes volt. Végül azt is megemlíthetjük, hogy a Róma és Ravenna által fémjelzett területek átadását igazoló 756-os paviai béke iratát Pippin szintúgy Szent Péter római sírjára tette, mint ahogy a *Donatió*ban Constantinus a maga adománylevelét.

A forrás arra is „hiteles” választ próbál adni, miért került át a birodalom fővárosa Rómából Konstantinápolyba. A magyarázat: mert a császár átadta Szilveszternek a régi fővárost, a nyugati területeket, s így új székhelyet kellett keresnie. Valójában a pápaság 8. századi törekvését olvashatjuk ki e fikcióból, hiszen e lépésnek gazdasági-politikai okai voltak, és Róma, valamint Ravenna Kis Pippin fellépéséig Bizánc tulajdonát képezte.

A *Donatio* mindezekén túl már ekkor burkoltan megfogalmazta, hogy a császár is csak a pápa jóváhagyásával uralkodik. A forrás szerint ugyanis Szilveszter elutasítja a császár koronáját, elfogadja viszont az egyházi primátust jelző papi süveget, valamint a világi hatalmat szimbolizáló jelvényeket. Ezzel mintegy jelezni kívánta a *Donatio* szerzője, hogy a császár, amikor magával vitte a Szilveszter által elutasított diadémot, s egyúttal lemondott a nyugati területek feletti hatalomról, voltaképpen a pápa jóváhagyásával és nyálelkűségéből uralkodott tovább.

A pápaság törekvéseit mintegy gyűjtőmedencébe foglaló *Donatio* fontossága és jelentősége miatt ünnepélyes, emelkedett, gyakran hosszú körmondatokba bonyolódó, ismétlésekkel és formulákkal teli latinsággal íródott. Szerkezetében jól el lehet különíteni

az oklevelek sajátos elemeit, pl. az *intitulatiót* és *inscriptiót*, a hosszasan elmélkedő *arengális* részt, a Szilveszter-legendából átvett és átdolgozott *narratiót*, a konkrét adományozást rögzítő *dispositiót*, vagy akár az átok-formulát.

A II. századi pápai reformmozgalom, bár felhasználta e munkát, nem támaszkodott korlátlanul rá. Ennek okai között megemlíthetjük, hogy az immár abszolút egyházi és világi hatalomra törekvő VII. Gergely (1073–1085) és utódai nem szívesen „emlegették”, hogy az önálló Pápai Állam, a spirituális főség, illetve a keresztény Európa feletti (realitássá addig nem vált) világi hatalom adománya mégiscsak egy császártól ered. A *Donatio* (és kora) ezenfelül túl nagy szerepet tulajdonított Szent Péter személyének, s ennek rendelte alá a pápát is. Nem véletlen, hogy VII. Gergely szakít ezzel a „szereposztással”, és – Szent Péter közvetítését „átlépve” – a pápa személyét s hatalmának közvetlenül Istentől való eredetét állította a középpontba.

A *Donatio* azonban így is jelentős szerepet töltött be a II. századig, rögzítette számunkra a kora középkori pápaság kiforrott ideológiáját. Úgy véljük, annak mintegy „hivatalos dokumentumaként” is értékelhető.

Jegyzetek

- 1 Elsőséggel, főséggel, Rómának és püspökének az egyházi hierarchiában betöltött első helyével.
- 2 A továbbiakban minden esetben megadjuk az előszóban megnevezett római pápák, frank uralkodók és római/bizánci császárok uralkodásának éveit is.
- 3 E mindenre kiterjedő császári hatalom krisztianizált ideológiáját a 4. században Szent Eusebius dolgozta ki, aki szerint az égi birodalom tükörképe a földi birodalom, s ahogyan Isten az égi, úgy a császár a földi *imperium* birtokosa. Mivel a császár hatalmát Istentől kapta, így, mint annak helytartója, nemcsak világi uralkodó, hanem kvázi-papként egyetemes püspök és az egyház feje is.
- 4 Arius alexandriai főpapa megpróbálta összeegyeztetni Krisztus isteni természetét azzal a dogmával, hogy csak egy isten van, s azt hirdette, hogy a Fiú nem egylényegű az Atyával, s bár az ő alkotása, de nem örökkévaló – csak emberi lényeggel rendelkezett.
- 5 Ezzel elfogadták, hogy Isten lényege egy, de benne meg kell különböztetni az egy lényegyet bíró három létezőt.
- 6 Nestorius antiochiai szerzetes, majd konstantinápolyi pátriárka élesen elkülönítette Jézus isteni és emberi lényegét, s az emberit tette dominánssá – nézetét a 431-es ephesusi egyetemes zsinat utasította el.
- 7 „Egylényegűség”: Eutükhosz alexandriai püspök tana, mely szerint a megtestesülés után Jézus isteni lényegébe beleolvadt emberi természete.
- 8 A *szkizma* fontos következménye volt az is, hogy Örményország, Szíria és Perzsia ekkor szakadt ki a keresztény egyházból.
- 9 A *pallium* az érsekeket (kiváltság esetén egyes püspököket) megillető, háromujjnyi széles, a vállakat kör formában körülvevő szalag, melynek elől és hátul hosszán lecsüngő része van. A császárok által használt (s a *Donatio*ban is említett) díszes uralkodói viseletből vette eredetét.
- 10 A tan azt hirdette (monofizita eszmékre alapozva), hogy Krisztus személyi valóságának megfelelően csak egy akarattal rendelkezett.
- 11 Nagyon lényeges momentum, hogy ő volt az utolsó pápa, aki császári hozzájárulást kért megválasztása után. (Mindaddig ugyanis a pápák nem foglalhatták el helyüket, míg a választást a császár jóvá nem hagyta.)
- 12 Udvarnagy: a Meroving-kori frank államban az uralkodó helyettese, a királyi udvar első embere.
- 13 A frank állam 511 után elvesztette egységét és több területre oszlott. Közülük a két legjelentősebb a nyugati Neustria, illetve a keletebbi Austrasia volt. A két területnek saját uralkodói voltak – ez 751-ben szűnt meg, amikor Kis Pippin az egységes frank állam királya lett.
- 14 Ő volt az utolsó görög származású pápa a 15. századig – szintén fontos tény Kelet és Nyugat végleges eltávolodásának illusztrálásához.

Irodalom

- Fuhrmann, Horst* (hg.): *Das Constitutum Constantini* (Konstantinische Schenkung). Text. (Fontes Iuris Germanici Antiqui in usum scholarum ex monumentis Germaniae separatim editi X.) Hannover, Hahnsche Buchhandlung, 1968. (A fordítás ezen kritikai kiadás alapján készült.)
- Ullmann, Walter*: *The growth of papal government in the Middle Ages. A study in the ideological relation of clerical to lay power.* London, Methuen & Co. Ltd., 1955.
- Félegyházi József*: *Az egyház a korai középkorban.* Budapest, Szent István Társulat, 1967.
- Tierney, Brian-Painter, Sidney*: *Western Europe in the Middle Ages, 300–1475.* New York, Alfred A. Knopf Inc., 1970.
- Darkó Jenő*: *Császárimádó Róma – képpromboló Bizánc.* Budapest, Magvető, 1977. (Gyorsuló idő).
- Szántó Konrád*: *A katolikus egyház története I–III.* Budapest, Ecclesia, 1987.²
- Southern, Richard William*: *A nyugati társadalom és az egyház a középkorban.* Budapest, Gondolat, 1987.

CONSTANTINUS CSÁSZÁR ADOMÁNYLEVELE

A szent és oszthatatlan háromság: az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében. Imperator Caesar Flavius Constantinus Krisztus Jézusban, e Szentháromságból való egyetlen üdvözítő urunkban és istenünkben hű, szelíd, hatalmas, jóságos, alamann, gót, szarmata, germán, brit, hun, kegyes, boldog, győzedelmes, diadalmas és örökké fenséges, az atyák legboldogabb atyjának, Szilveszternek, Róma város püspökének és pápájának, s valamennyi utódának, akik boldog Péter székében ülnek az idők végezetéig, nemkülönben az egész földkerekségen ezen császári rendeletünkkel a szentséges római egyház alá rendelt valamennyi tiszteletre méltó főpaprak és Isten előtt kedves katolikus püspöknek, akik most és minden hátralevő időben hivatalukban lesznek, kegyelem, békeség, szeretet, öröm, hosszú türelem, irgalom mindnyájatokkal a mindenható Atyaisten-től, az ő fiától, Jézus Krisztustól és a Szentlélektől.

Mindazt, amit üdvözítő és megváltó urunk és istenünk, Jézus Krisztus, a legmagasztosabb Atya fia, szent apostolai: Péter és Pál révén, a mi Szilveszter atyánk, a legfőbb pap és egyetemes pápa közbenjárásával csodálatosan megcselekedni jónak látott, legkegyesebb felségünk ezen császári rendeletünk levelével érthetően elbeszélve igyekszik az egész földkerekség valamennyi népének tudomására hozni. Kinyilvánítva pedig elsőként hitünket, melyre legboldogabb dicső atyánk és mesterünk, Szilveszter egyetemes főpap tanított bennünket, szívünk mélyéről jövő vallomástétellel valamennyiőtök lelkének épülésére, s így Istennek ránk árasztott irgalmát hirdetve.

Tudatni akarjuk ugyanis veletek (miként korábbi szent ünnepélyes rendeletünkkel kinyilvánítottuk), hogy a bálványok imádását, a néma, érzéketlen, emberkéz alkotta képmásokat, az ördögi alkotásokat és a Sátán minden hivalkodását elhagytuk, s a keresztények tökéletes hitére tértünk meg,¹ mely igaz világosság és örök élet, és aszerint, amire ezen legdicsőbb atyánk és tanítónk, Szilveszter főpap oktatott bennünket, hiszünk a mindenható Atyaistenben, ég és föld, minden láthatók és láthatatlanok terem-tőjében; Jézus Krisztusban, az ő egyetlen fiában, a mi urunkban és istenünkben, aki létrehozott mindent, és a Szentlélekben, az egész teremtet világ urában és éltetőjében. Őket, az Atyát, a Fiút és a Szentléleket valljuk, ily módon a tökéletes háromság magá-ban foglalja mind az istenség teljességét, mind a hatalom egységét: Atyaisten, Fiúisten

és Szentlélek-isten, s e három egy Jézus Krisztusban. Így három forma, de egy hatalom.

Az öröktől fogva bölcs Isten ugyanis kibocsátotta igéjét, mely által mindig voltak s lesznek megszülető korszakok, és bölcsességének egyedüli igéjével a semmiből formálta meg egykoron az egész teremtett világot, megalkotva mindent – minthogy belőle van – a maga rejtélyes titkával. A mennyek tökéletes erényeiből és a föld minden anyagából, bölcsességének kegyes akaratából s a föld porából a saját képére és hasonlóságára teremtve meg az első embert, a gyönyör paradicsomába helyezte őt – kit az ősi kígyó és az irigy ellenség, az ördög a tiltott fa keserű megízleltetésével száműzötté tett ezen örömeiből, s annak kiűzése után sem szűnik meg sok módon lódózni mérgezett nyilait, hogy az emberi nemet az igazság útjáról letérítve a bálványok (tudniillik a teremtmény és nem a Teremtő) szolgálatára csábítsa, minthogy általuk azokat, akiket csalárdságának hálójába ejt, magával együtt örök büntetéssel teszi elégetendővé.

De Istenünk, szánva teremtményét, elrendelte szent prófétáit, akik által hírül adva a jövődő élet fényét, tudniillik fiának, urunknak és istenünknek, üdvözítőnknek, Jézus Krisztusnak eljövételét, elküldte ezen egyszülött fiát és a bölcsesség igéjét. Aki leszállva az egekből megszületett a Szentlélektől és Szűz Máriától a mi üdvünkért, „az ige testté lett és lakozék miközöttünk”.²

Semmit sem veszített el abból, ami korábban volt, és kezdett lenni, ami még nem volt: tökéletes isten és tökéletes ember; istenként csodákat végrehajtva, emberként emberi szenvedéseket elviselve. Úgy ismertük meg az igaz embert és az igaz istent Szilveszter főpap atyánk prédikálásából, hogy semmi módon nem kételkedünk: az igaz isten igaz ember volt, és tizenkét apostolt kiválasztva színük s a megszámlálhatatlan nép sokasága előtt csodákkal ragyogott. Valljuk, hogy urunk, Jézus Krisztus beteljesítette a törvényt és a prófétákat, hogy szenvedett, keresztre feszítettetett és az írásek szerint a harmadik napon feltámadott, az égbe jutott és atya jobbán ül, egy napon majd eljön megítélni élőket s holtakat, és királyságának nem lesz vége.³

Ez a mi igaz hitvallásunk, amit legboldogabb atyánk, Szilveszter főpap adott át nekünk; buzdítunk ezért minden népet és a pogányok különféle nemzeteit, hogy e hitvallást tartsa meg, ápolja és hirdesse, a Szentháromság nevében vegye magához a szentség kegyelmét, és a mi üdvözítőnkhez, urunkhoz, Jézus Krisztushoz, aki az Atyával és a Szentlélekkel együtt él s uralkodik örökkön örökké, s akit a mi legboldogabb Szilveszter egyetemes főpap atyánk hirdet, ájtatos szívvel imádkozzon.

A mi urunk és istenünk tehát, szánván engem, a bűnöst, elküldte szent apostolait, hogy látogassanak meg bennünket,⁴ fénylő világossága ránk ragyogott, és mi hálát adunk, hogy elvonva a sötétségtől a valódi fényhez s az igazság megismeréséhez vezetett engem.⁵ Mivel mikor a lepra súlyos szennye egész testemet megtámadta, és a számos odasereglt orvos kezelésétől nem nyertem egészséget, akkor eljöttek a Capitolium papjai, mondván: medencét kell készíttetnem a Capitoliumon, megtölteni azt ártatlan ifjak vérével, s abban megfürödvé tisztulhatok meg a láztól. Szavaik szerint egybegyűjtöttünk számos ártatlan ifjat. Ám mikor a pogányok istentelen papjai őket meg akarták ölni és vérükkel a medencét megtölteni, a mi felségünk látva az anyák könnyeit, megrémültem nyomban a gaztettől, és szánván őket megparancsoltuk, hogy kapják vissza fiaikat, kocsikat adtunk és ajándékokkal elláttuk őket, s örvendezve megpihentünk.

Miután a nap végeztével éjjeli csönd támadt, és eljött az álom ideje, megjelent nekem Szent Péter és Pál apostol, mondván: „Mivel a gaztetteknek határt szabtal és az ártatlan vér kiontásától visszariadtál, Krisztus, a mi urunk és istenünk elküldött ben-

nünket, hogy tanácsot adjunk neked egészséged visszanyeréséhez. Hallgasd tehát inté-sünket és tedd, amit csak mondunk neked.

Szilveszter, Róma város püspöke üldözésed elől a Seraptis-hegyhez menekülve a sziklák barlangjaiban rejtőzködik papjaival. Mikor magad elé hívatod majd, ő neked a kegyesség medencéjét nyújtja, melyben midőn harmadszor megmerít, a lepra minden fertője elhagy téged. Ami akkor történik majd, viszonzod a te üdvözítődnék: parancsodra minden egyház⁶ állíttassék helyre az egész földkerekségen, magadat pedig tisztítsd meg oly módon, hogy elhagyva a bálványok minden babonás tiszteletét, az élő s igaz istent (aki egyedüli és valóságos) imádd s tiszteld, hogy az ő jóakaratahoz eljuss.”

Felébredvén tehát az álomból, rögvest elvégeztem azt, amire a szent apostolok intettek, és előhívatván ezen kitűnő és dicső atyát, a mi elménket megvilágosító Szilveszter egyetemes pápánkat, minden szót, amit a szent apostolok nekem átadtak, elmondtam, és megtudakoltuk tőle, kik ezek az istenek: Péter és Pál? Erre ő: „Őket nem isteneknek, hanem a mi üdvözítő urunk és istenünk, Jézus Krisztus apostolainak kell mondanunk.” Majd újra kérdezni kezdtük ezen igen boldog pápát, vajon ezen apostolok képmását birtokolja-e, hogy a képből megtudjuk: űk-e, akiket a kinyilatkoztatás megmutatott. Akkor a tiszteletre méltó atya elrendelte diakónusának,⁷ hogy ezen apostolok képmásait mutassa meg: melyeket mikor megpillantottam, és arcukat, miket az álomban megjelenni láttam, a képmásokban felismertem, hatalmas kiáltással minden helytartóm színe előtt megvallottam, hogy űk azok, kiket az álomban láttam.⁸

Ezután ezen igen boldog Szilveszter atyánk, Róma város püspöke kiszabta ránk a bűnbánat idejét, hogy mindent, amit istentelenül elköveztünk és igazságtalanul intéztünk, virrasztásokkal, böjtölésekkel, könnyekkel és imádságokkal lateráni palotánk há-lószobájában *ciliciumban*⁹ rójuk le a mi urunknál és istenünknel, üdvözítőknél, Jézus Krisztusnál.

Majd a papok kézzelével e főpaphoz mentem, ahol lemondva a Sátán díszeiről és műveiről, s minden emberkéz alkotta bálványáról, szabad akaratomból kinyilvánítottam az egész nép színe előtt, hogy hiszek a mindenható Atyaistenben, ég és föld, láthatók és láthatatlanok teremtőjében; Jézus Krisztusban, az ő egyetlen fiában, a mi urunkban, aki a Szentlélektől és Szűz Máriától született – és harmadik megmerítésre az áldott forrásban az üdvösség hulláma megtisztított engem.

Ott pedig, miután a forrás közepébe helyeztek, saját szememmel láttam, hogy az égből kéz érint meg, s tudjátok meg: általa tisztán felemelkedve a lepra minden szennyétől megtisztultam. És miután kiemeltek engem a csodálatos forrásból, fehér ruhákba öltöztettek, s a hétformájú Szentlélek bizonyosságával az áldott keresztség olaját és a szent kereszt zászlaját kenve homlokomra, mondta: Megjelöl téged Isten az ő hite pecsétjével az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében a hit bizonyosságával. Az egész papság válaszolt: „Ámen”. Hozzátette a főpap: „Béke veled”.

Azon a napon, amikor a szent keresztség szertartásában részesültem, és testem gyógyult a lepra szennyéből, beláttam, hogy nincs más isten, mint akit az igen boldog Szilveszter pápa hirdet: az Atya, a Fiú és a Szentlélek, hármasság az egységben, egység a hármasságban. Mivel a pogányok minden istenei, akiket addig tiszteltem, ördögi lényeknek, emberkéz alkotásainak bizonyultak, hiszen igen világosan elmondta nekünk e tiszteletre méltó atya, hogy mekkora hatalmat adott a mi üdvözítőnk az ő boldog Péter apostolának a mennyben és a földön, mikor megkérdezve s hűnek találva őt, így szólt: „Te Péter vagy és ezen a kősziklán építem fel az én anyaszentegyházamat, és a pokol kapui sem vesznek rajta diadalmat.”¹⁰ Figyeljete, hatalmasok, és nyissátok ki szívetet-

ket, mit tett hozzá tanítványának a jó mester és úr: „És néked adom a mennyek országának kulcsait; és a mit megkötsz a földön, a mennyekben is kötve lészen; és a mit megoldasz a földön, a mennyekben is oldva lészen.”¹¹ Bizony, csodás és dicsőséges kötni s oldani a földön, és kötve s oldva lenni a mennyben.

És ahogy ezt boldog Szilveszter prédikálásából beláttam, s felismertem, hogy egészségünket boldog Péter jótéteményei által nyertem vissza, hasznosnak ítéltük együtt minden helytartónkkal, az egyetemes szenátussal, valamint a főemberekkel és az egész római néppel, mely dicsőséges uralmunk alatt áll, hogy amiként kitűnik róla: Isten fiának vikáriusa ezen a földön, úgy a főpapok, akik az apostolok eme fejedelmének helyettesei, az uralkodói hatalmat, melyet a mi császári fenségünk evilági kegyelmessége látszik méltán birtokolni, a továbbiakban tőlünk és a mi hatalmunkból birtokolják, kiválasztva nekünk az apostolok ezen fejedelmét, avagy az ő megbízható vikáriusait, hogy Istennél pártfogóink legyenek. És mivel az evilági császári hatalom a miénk, úgy határozotunk, hogy szentséges római egyházát hódolattal megajándékozzuk (inkább, mint a mi hatalmunkat s földi trónunkat), és boldog Péter szentséges székét dicsőségesen felmagasztaljuk, juttatván neki hatalmat, a dicsőség kiváltságát, császári hatáskört és tiszteletet.

Határozatunk szerint elrendeljük, hogy a főséget tartsa úgy a négy kiemelkedő szék, tudniillik az antiochiai, az alexandriai, a konstantinápolyi és a jeruzsálemi, mint az egész földkerekségen Isten minden egyháza felett; és a főpap, aki ezen szentséges római egyház élén fog állni, emelkedjen ki a földkerekség minden papja közül, legyen előljárója azoknak, és az ő döntésére intézzék mindazon dolgokat, melyek Isten tiszteletét és a keresztény hit állandóságát gondozzák. Jogos tehát, hogy ott tartsa fenn szent törvény a hatalom fejét, ahol a szent törvények elrendelője, a mi üdvözítőnk megparancsolta boldog Péternek, hogy az apostoli széket foglalja el, ahol a kereszt kínjait kiállva a dicső halál serlegét ürítette, mestere és ura követőjeként jelent meg; s ott hajsák fejüket a pogányok Krisztus nevének megvallásával, ahol tanítójuk, boldog Pál apostol Krisztusért nyakát hajtva vértanúsággal koronáztatott meg; s ott keressék mindvégig a tanítót, ahol a tanító szent teste nyugszik; és ott szolgáljanak szolgálattal az égi király, Jézus Krisztus, a mi istenünk és üdvözítőnk előtt meghajolva és megalázkodva, ahol a gőgös földi király¹² hatalmára szolgáltak.

Akarjuk, hogy tudja a pogányok és nemzetek minden népe az egész földkerekségen: lateráni palotánkba felépítettük az alapoktól a mi üdvözítő urunknak és istenünknek, Jézus Krisztusnak az egyházat keresztelőkápolnával, és tudjátok meg, hogy annak alapzatából a tizenkét apostol száma szerint tizenkét földdel teli kosarat saját vállainkon kihordtunk; s elrendeltük, hogy ezen szentséges egyházat minden egyház legfőbb fejének mondják, tiszteljék, imádják és hirdessék az egész földkerekségen, miként más császári rendeleteinkkel megparancsoltuk. Felépítettük tehát az apostolok fejedelmeinek, boldog Péternek és Pálnak egyházait,¹³ melyeket arannyal és ezüsttel gazdagon ellátunk, és ahol legszentebb testüket nagy tisztességgel elhelyeztük, koporsóikat borostyánból (melyen semmi nem képes erőt venni) készítettük el, keresztet is színaranyból, és értékes drágakövek kíséretében a koporsókra helyeztük, aranszeggel rögzítettük azokat, s nekik az égi birtokok megalapozásaként prédiúmokot adományoztunk, ezeket különböző javakkal gazdagítottuk, és császári rendeleteink levelével úgy keleten, mint nyugaton, valamint az északi és déli területeken, tudniillik Iudeában, Graeciában, Asiában, Thraciában, Africában és Italiában, s a különböző szigeteken adományokat engedtünk át nekik, abból a megfontolásból, hogy a mi igen boldog Szilveszter főpap atyánk és utódai rendelkezzenek valamennyi felett.

Örüljön velünk együtt az egész nép és a pogányok nemzetei az egész földkerekségen; buzdítjuk mindannyiukat, hogy istenünknek és üdvözítőnknek, Jézus Krisztusnak velünk egyetemben mérhetetlen sok hálát adjanak, mivel ő az az isten fenn az egekben és lenn a földön, aki bennünket szent apostolai által meglátogatva méltóvá tett arra, hogy a keresztiség szentségében és testünk egészségében részeltessünk. Ezért ezen szent apostoloknak, a mi urainknak, a legboldogabb Péternek és Pálnak, és általuk boldog Szilveszter atyánknak is, a főpapnak, Róma város egyetemes pápájának, és minden főpap utódának, akik egészen a világ végezetéig Szent Péter székében ülnek, adományozzuk és ezennel átadjuk hatalmunk lateráni palotáját, mely az egész földkerekségen előtte áll és felülmúl minden palotát, továbbá a koronát, azaz fejdíszünket, ugyanúgy süvegünket és felsőruhánkat is, a szalagot, mely császári nyakunkat szokta övezni, bíbor köpenyt, skarlát tunikát és minden császári öltözetet, s a legfőbb császári lovasok méltóságát, átadván a császári jogart is, egyszersmind zászlókat, jelvényeket, lobogókat, különféle császári díszeket, a császári fenség valamennyi velejáróját és hatalmunk dicsőségét.

Az igen tiszteletre méltó férfiaknak, a szentséges római egyháznak szolgáló papi rendeknek azt a tekintélyt, kiváltságot, hatalmat és kiváltságot rendeljük birtokolni, melynek dicsőségével a mi legfőbb szenátusunk látszik ékesíttetni, azaz, hogy patríciosok és konzulok, kihirdetve, hogy azonfelül még különféle császári méltóságokkal rendelkezzenek, s miként a császári hadsereget, úgy a szentséges római egyház papságát díszíteni elrendeltük; és amint a császári hatalmat is különféle tisztségek: a kamarások, ajtónállók és örök szolgálata veszi körül, ugyanígy a szent római egyházat is részeltetni akarjuk ezekben; s hogy a főpapi dísz a leginkább ragyogjon, elrendeljük azt is, hogy ugyanezen római szentegyház papjai hófehér kelmékből készült kendőkkel díszítsék lovaikat és úgy lovagoljanak, s amiként a mi szenátusunk, ők is nemezből készült, fehér vászonsarukat használjanak, hogy amint az égi, úgy a földi dolgok is Isten dicséretére ékíttessenek; mindenekelőtt pedig szabadságot adván szenátusunktól legszentebb atyánknak, Szilveszternek, Róma város püspökének és pápájának, s minden igen boldog főpapnak, aki utána örökébe lép az eljövendő időkben, Krisztus, a mi urunk tiszteletére és dicsőségére Isten ugyanezen nagy katolikus és apostoli egyházában, hogy akit saját akarataiban megnyugodva pappá akar majd szentelni és az egyháziak közé felvenni, mindenekben helyesen cselekszik.

Elrendeltük továbbá azt is, hogy ugyanezen tiszteletre méltó atyánk, Szilveszter, a legfőbb pap és minden főpap utódja színaranyból és drágakövekből készült fejdísz, azaz koronát (amit főnként neki adományoztunk) tartozék viselni Isten dicséretére boldog Péter tisztéként; azonban a legszentebb pápa a papság koronája¹⁴ fölé (melyet boldog Péter dicsőségére visel) semmiképpen sem akarta ezen aranyból készült koronát, ezért fehér fényű süveget helyeztünk saját kezünkkel az ő legszentebb fejtetőjére (az Úr ragyogó feltámadását jelezve), és lovának gyeplőjét tartva boldog Péter tisztéhez méltóan lovászként szolgáltunk neki; s elrendeltük, hogy minden főpapi utóda egyként ezen süveget használja hivatalában a mi hatalmunk hasonlatosságára.

Azért, hogy a papi főveg ne értéktelenedjen, hanem ékebb legyen, mint az evilági császárság méltósága és dicsőségének hatalma, íme, úgy palotánkat (ahogy említettük), mint Róma városát, egész Itália és a nyugati területek provinciáit, vidékeit és városait a gyakran mondott legboldogabb főpapnak, a mi Szilveszter atyánknak, egyetemes pápának átadva és örökítve az ő, vagy főpapi utódai hatalmának és uralmának szilárd császári ítélettel, ezen császári levelünk és ünnepélyes rendeletünk révén adjuk rendelkezésre és a római szentegyház fennhatóságában való állandó megmaradásra.

Ezért illőnek láttuk, hogy uralmunkat és királyságunk hatalmát keletre vigyük s helyezzük át, s hogy Bizánc vidékén a legmegfelelőbb helyen a mi nevünkre várost építtessünk,¹⁵ s ott alapítsuk meg uralmunkat – mivel nem jogos, hogy ott a földi uralkodó hatalmat bírjon, ahol a papok főségét és a keresztény vallás fejét az égi uralkodó elrendelte.

Mindezeket pedig, miket ezen császári levelünk és más rendeleteink által megparancsoltuk és megerősítettünk, csorbíthatatlannak és háboríthatatlannak rendeljük, ezért az élő Isten színe előtt, aki uralkodni parancsolt bennünket, és az ő félelmes ítélete előtt megtiltjuk ezen császári rendeletünkkel minden császári utódunknak, ugyanúgy főemberünknek, helytartónknak, legdicsőbb szenátusunknak és a földkerekség egész népének, amely most és a jövőben még hátralevő időben uralmunk alatt áll, hogy közülük valaki is bármilyen módon ezekkel (miket császári rendelettel a szentséges római egyháznak és minden főpapjának adományoztunk) szembeszegülni merészeljen, megsemmisítse vagy bármiben elpusztítsa. Ha pedig valaki – amit nem hiszünk – ebben szembeszegülőnek vagy becsmérőnek bizonyulna, örök ítélet sújtsa, és Isten apostolainak szent fejedelmeit: Pétert és Pált jelen s jövőendő életében ellenségeinek tudja, s a pokol mélyében égve az ördöggel és minden istentelennel pusztuljon.

Ezen császári rendeletünk lapját megerősítve saját kezűleg boldog Péternek, az apostolok fejedelmének tisztelendő teste fölé helyeztük, s ott Isten ezen apostolának ígéretet téve kijelentettük, hogy mindent sértetlenül megőrzünk és rendelkezéseinkben ezek megóvását hagyjuk hátra császári utódainknak, s a legboldogabb főpapnak, Szilveszter atyánknak és egyetemes pápánknak, s általa valamennyi főpapi utódának az Úristen és üdvözítőnk, Jézus Krisztus jóváhagyásával örökös és áldásos birtoklásra engedjük át.

És a császári aláírás: az istenség tartson meg benneteket számos évig, legszentebb és legboldogabb atyák.

Kelt Rómában, április Kalendájának harmadik napján, Flavius Constantinus császárságának negyedik, s az ő és Gallicanus, e tiszteletre méltó férfiak konzulságának évében.¹⁶

Jegyzetek

- 1 Ilyesfajta rendelet nem születhetett a *Donatio* fiktív keletkezési időpontja (315) előtt, hiszen I. Constantinus a keresztiséget nagy valószínűséggel csak a halálos ágyán vette fel 337-ben. A 8. századi szerző talán Galerius császár említett 311-es, illetve Theodosius császár 392. évi (a pogány vallás gyakorlását megtiltó) rendeletét kapcsolja össze Constantinusszal, hogy az adománylevelé tartalmát így is nyomatékosítsa.
- 2 János 1, 14. (Az általunk használt kritikai kiadás nem tüntette fel a biblikus párhuzamokat. Mi megadjuk az összefüggő szövegegyezéseket pontos evangéliumi helyükkel együtt, Károli Gáspár fordításának átvételével.)
- 3 A hosszas teológiai fejtegetés nem véletlen, hiszen a szöveg szerzője az említett 325. évi niceai, 381. évi konstantinápolyi, 431-es ephesusi és 451. évi chalcedóni egyetemes zsinatokon (az ariánusokkal, a nesztoriánusokkal és a monofizitákkal szemben) hosszas viták után letisztult krisztológiai hitelveket mondhatja el a 4. század első felében élt császárral – a nyilvánvaló koholmány jelzi azt, hogy olyan keresztény uralkodóról van szó, aki Isten érdekeit és egyházát szem előtt tartó döntéseket hoz a továbbiakban, és a Róma s a nyugati kereszténység által mindig is elfogadott elveket vallja.
- 4 Az itt következő néhány oldal (a konkrét adományozásig) az 5. században keletkezett Szilveszter-legendából átvett és átalakított narratív rész.

- 5 Ha a császár az alany, az egyes és többes szám első személyű alakok váltogatása igen gyakori egy mondaton belül a szövegben, mintegy érzékeltetve, hogy felváltva szólal meg, mint „magánember” és mint uralkodó.
- 6 Azaz minden keresztény templom, illetve püspökség.
- 7 Magasabb egyházi rendeket is felvett, tonzúras szerep.
- 8 A szentképek illő tiszteletével és használatával itt feltehetően a bizánci képrombolók ezzel ellentétes mozgalmára utal.
- 9 Sanyargatóövben.
- 10 Máté 16, 18.
- 11 Máté 16, 19. Ezen utóbbi két evangéliumi hellyel próbálták bizonyítani a római püspökök a keresztény egyház feletti primátusukat és Róma főségét.
- 12 Azaz a bizánci császár.
- 13 A lateráni palotát I. Constantinus már 313-ban átadta Miltiades pápának (310–314). Szent Péter és Pál templomai viszont valóban a császár idején épültek. A kosárhordás és Rómának a többi egyház fölé való helyezése a Szilveszter-legendában már szereplő, onnan átvett elem.
- 14 Vagyis a papi tonzúra.
- 15 I. Constantinus a birodalom új fővárosát a fejlettebb keleti területeken, Byzantium (Kr. e. 7. századi görög alapítású kereskedőváros) helyén építette fel 324–331 között – ám korántsem azon ok miatt, melyet a *Donatio* említ. A nyugati területek és Róma már korábban elvesztették politikai-gazdasági jelentőségüket. A császári központ Diocletianustól kezdve Milánó volt, majd 401 után Ravenna.
- 16 315. március 30.